

Székesfehérvári Hermann László Zeneművészeti Szakközépiskola
és Alapfokú Művészeti Iskola

Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja

***Zeneismeret tanszak
Zeneirodalom***

ZENETÖRTÉNET–ZENEIRODALOM

A zenetörténet–zeneirodalom tanításának a célja, hogy a zene iránt érdeklődő, művelt embereket neveljen, akik zenei tanulmányaik során képessé válnak a további önművelésre, valamint a zene aktív művelésére, és sajátos eszközeivel, minél szélesebb körű zenei műveltséget biztosítsanak.

A zenetörténet–zeneirodalom tanításának szakirányú feladatai

- a zene iránti fogékonyság elmélyítése, a zenei ismeretek bővítése, az eddig megszerzett készségekre építve,
- hosszú távon a teljes zenetörténet átfogó megismertetése.

Az egyes zenetörténeti stíluskorszakok mestereinek, műfajainak, alkotásainak részletesebb megismertetése, elemzése, széles körű kitekintéssel az adott kor főbb tendenciáira, stílusjegyeire, társzművészeire, mestereire, alkotásaira.

Neveljen az értékes zene szeretetére, ösztönözze a tanulókat

- rendszeres hangverseny- és operalátogatásra,
- a rádió és a televízió zenei műsorainak meghallgatására,
- a zenei élet eseményei iránti érdeklődésre,
- értékes hangfelvételek és videofelvételek gyűjtésére és meghallgatására,
- aktív társas muzsikálásra.

Alakítson ki szilárd értékrendet a tanulóban, melynek segítségével a későbbiekben a zene bármely műfajában és korszakában biztosan tájékozódni tud.

Tegye nyitottá és érdeklődővé a tanulót minden újdonság iránt, a kortárs zenében (és társzművészetekben).

Fejlessze a tanulók esztétikai érzékét és érzelmi fogékonyságát.

Iskolánkban a zenetörténet–zeneirodalom tanítása nem évfolyamok szerint történik, hanem minden osztály az év folyamán végighalad a zenetörténet teljes spektrumán a zene kezdeteitől a kortárs zenéig. Így a diákok már az első év után kapnak egy átfogó képet a korszakokról, műfajokról, a legfontosabb zeneszerzőkről és zeneművekről. Az egymást követő tanévek alatt a tanárnak lehetősége van a rendelkezésre álló bő tananyagból válogatni, a hangsúlyt különböző zeneművekre helyezni egy adott műfajon, korszakon, zeneszerzőn belül, így a több évig zeneirodalom órát látogató tanulók átfogóbb, alaposabb ismereteket kaphatnak.

Fejlesztési feladatok

Tájékozódás a zene eredetétől a reneszánsz végéig.

Tájékozódás a barokk kor művészetében, főbb műfajaiban.

A bécsi klasszika, valamint a korai romantika művészetének megismerése.

Tájékozódás a bécsi klasszikus zene legfontosabb műfajaiban, a kis- és nagyformák világában, valamint a korai romantika főbb stílusjegyei, élményanyaga, mestereinek művésze.

A romantika zenéje:

- a klasszicizmus formavilágának továbbélése, átalakulása, felbomlása;
- stílári és esztétikai változások, új műfajok a 19. század zenéjében;
- a zeneszerzők egyéni hangja, egyes műfajok megkülönböztetett szerepe a különböző mesterek életművében.

A 19. századi olasz, német, magyar és orosz opera.

Stílusirányzatok és alkotók a századfordulón Európában.

Bartók és Kodály életművének megismerése.

Kortárs zene főbb irányzatainak megismerése

Zenei ismeretek átadása – Tananyag

Bevezetés a zenetörténetbe

1. A zene eredete a fizikai, a biológiai és az emberi lét szintjén:

- a rezgő anyag zenei tulajdonsága, a felhangok fogalma;
- fizikai környezetünk és a természet zeneszerű jelenségei;
- a biológiai zeneiség szerepe a társas élőlények kommunikációjában;
- a madarak lassított mikro–dallamainak sajátos „zeneisége”¹, a zene alapelemeinek megfigyelése (hangköz, ritmus, motívum, motívumlánc, pentaton hangkészlet, transzpozíciós technika, népdalszerű, „tengelyváltós” mikro–dallamok);
- az emberi zene eredetipotézisei, esztétikai–művészeti funkciója.

2. A természeti népek zenéje:

- a zene szerepe az ősi társadalmak életében és kultúrájában; zenélési alkalmak (mágia, munka stb.);
- az ősi dallamosság (gyermekdalokra, ősi siratókra), a legegyszerűbb zenei formák;
- a többszólamúság legősibb formái (párhuzamos éneklésmód, heterofónia, dallam+osztinató stb.);
- az ősi hangszerek.

Szakkifejezések, fogalmak definiálása, tudatosítása, összekapcsolása az élőzenével.

3. A hangrendszerek kialakulása:

- a pentatónia és diatónia jellemzői, önálló stíluskörei, élőzenei megnyilvánulásai.

Az ókori és ókori eredetű zenekultúrák:

- a mezopotámiai, egyiptomi, kínai, japán, indiai, indonéziai, zsidó és görög zenekultúra.

Az európai középkor zenekultúrája:

- a gregorián ének kialakulása, elnevezése, jellemzői, lejegyzése, énekfajtai, liturgiában betöltött szerepe;
- a szolmizáció keletkezése;
- a világi műzenestílus megszületése: trubadúrok, trouvères;
- a többszólamúság kezdeti formái (az organum típusai);
- ars antiqua (13. század).

A reneszánsz zenéje:

- a reneszánsz kezdetei: az ars nova művészete (Machaut, Landini – 14. század);
- a homofónia és polifónia fogalma;
- egyházi műfajok: mise, motetta;
- Németalföld művészete (Dufay, Ockeghem, Josquin és kortársai – 15. század);
- a klasszikus vokálpolifónia (Palestrina és Lassus – 16. század);
- világi vokális műfajok: frottola, villanella, madrigál, chanson, históriás ének;
- hangszeres zene: táncok, táncpárok, vokális művek hangszeres átíratái, az önálló hangszeres műfajok kialakulása (prelúdium, fantázia, toccata);
- a kor magyar műzenéje (Tinódi és Bakfark – 16. század).

A barokk stílus kialakulása, jellemzői:

- a monódia; a firenzei Camerata; az opera születése; a görög és római mitológia szerepe a barokk operákban és más világi műfajokban;
  - Monteverdi – opera és madrigál;
  - Schütz – német egyházi zene a 17. században;
  - Lully, Couperin, Rameau: a francia opera és billentyűs zene a felvilágosodás korában;
  - Purcell – az angol opera (Dido és Aeneas);
  - Corelli, Vivaldi, – concerto és concerto grosso Itáliában, illusztratív jelenségek a hangszeres zenében: a programzene a barokkban (pl. Vivaldi program-versenyművei: Négy évszak stb.);
  - Domenico Scarlatti szonátái – a „virtuóz” billentyűs zene a barokk korszakban;
  - Telemann – „Tafelmusik” – szórakoztató zene a 18. század első évtizedeiben.
- A főbb vokális és hangszeres műfajok bemutatása a korszak zeneszerzőinél: opera, oratórium, kantáta, passió, szonáta-típusok (sonata da camera, sonata da chiesa), concerto grosso, concerto, fuga, rondó, variáció (passacaglia, chaconne), szvit stb.

Bach és Händel művészete

1. Bach életútja, az életének főbb állomásaihoz kapcsolódó műfajok:

- vokális művek: egyházi és világi kantáták, passiók, a különböző vokális formátípusok részletes megismerése (recitativo secco és accompagnato, ária, arioso, korál, turba stb.);
- a korál szerepe Bach műveiben;
- hangszeres művek: billentyűs hangszerre írt polifon műformák (prelúdium, toccata, fantázia és fuga, korárelőjáték, passacaglia), zenekari szvittek (táncformák), versenyművek, ciklikus alkotások.

2. Händel művészete, életútja, főbb műfajai:

- operák, oratóriumok (egyik kompozíciójának részletes megismerése),
- szvittek, concerto grossók, orgonaversenyek.

A korszak általános stílusjegyeinek, főbb tendenciáinak tudatosítása a két nagy mester művészetében.

Átmenet a barokk és klasszika között:

- az „érzelmes” (C.Ph.E.Bach), a „gáláns” (J.Chr.Bach) stílus;
- a mannheimi-iskola (Johann Stamitz) – a zenekari hangzás átalakulása.

A műfajok, a formák és a zenei nyelv átalakulása a barokk és klasszika határán.

A bécsi klasszika főbb stílárís, formái, szerkezeti, hangnemi, harmóniai sajátosságai, a korszak legnagyobb mestereinek művészetét elsőrendűen reprezentáló műfajok alapján:

- Gluck (a barokk opera műfaji tradícióinak továbbélése és átalakulása a 18. század második felében, a gluck-i „operareform”);
- Haydn (szimfónia, vonósnégyes, oratórium);
- Mozart (szimfónia, zongoraverseny, divertimento, szerenád, opera);
- Beethoven (szimfónia, nyitány, versenymű, vonósnégyes, zongoraszonáta); életmű két korszak határán, a „klasszikus” és a „romantikus” Beethoven.

Formatani összegzés:

- periódus, bővített periódus, kéttagú forma, háromtagú forma, triós forma, rondó, variáció, szonáta, szonátarondó;
- vokális tételtípusok: recitativo (secco, accompagnato), ária, együttesek, kórus stb.

A klasszikus zene stílárís egységén belül az egyes mesterek műveinek stílárís vonásai.

A korai romantika főbb stíluselemei

Schubert művei alapján: dal, dalciklus, szimfónia, zongoraművek, kamarazene.

A romantika élményanyaga: új témák (történelem, mítosz, irracionális, népiesség stb.) a 19. században;

– természeti élmények a romantikus zenében;
– az irodalom, a képzőművészet, a filozófia és zene kapcsolódási pontjai a romantika korában (Goethe, Schiller, Heine, E. T. A. Hoffmann, Hugo stb. művei a dal–, az opera– és a hangszeres zenében);

Új műfajok:

– a romantikus „karakterdarab”,
– a dal 19. századi virágzása,
– a programszimfónia, szimfonikus költemény;

A történeti szemlélet kialakulása (Schumann, Mendelssohn, Liszt – a barokk korszak zenéjének újralfedezése);

Nemzeti stílusok kialakulása:

– Chopin, Liszt, Grieg, Smetana, Dvořák, Csajkovszkij művészetének nemzeti vonásai,
– a német és francia romantika;
– a magyar nemzeti stílus: a verbunkos;
– a hangszerek fejlődése, a zenekar létszámának megnövekedése, a hangzásigény átalakulása;

A zongorairodalom átalakulásának főbb vonásai:

– a virtuozitás,
– rövid lélegzetű karakterdarabok és nagyformák (a „romantikus” szonáta) Schubert, Schumann, Liszt, Chopin és Brahms műveiben;
A klasszikus formavilág fokozatos felbomlása, új formai alapelvek kialakulása, a szonátaforma romantikus felfogása, improvizatív jellegű formálás;

Az egyes formák, műfajok szerepe az egyes mesterek életművében, stílusában.

Zeneszerzői életművek:

Schumann fiatalkori zongoradarab–sorozatok, 1840 után: a dal, szimfonikus művek, és kamarazene;

Weber: a romantikus német opera kezdetei: A bűvös vadász;

Mendelssohn: klasszikus formatisztélet és romantikus zenei nyelv: Hegedűverseny, szimfóniák, mesevilág a zenében: Szentiványi álom;

Berlioz: programzene megteremtője: Fantasztikus szimfónia;

Chopin: a kisformák mestere (etűdök, nocturne–ök, prelűdök, balladák, polonézok, mazurkák);

Liszt: zongoradarabok, szimfonikus költemények, egyházi művek;

Brahms: dalok, zongoradarabok, szimfóniák;

Csajkovszkij: szimfóniák, színpadi művek;

Dvořák: szláv táncok, szimfóniák;

Grieg: zongoradarabok, zongoraverseny, Peer Gynt–szvit.

Operatörténet a 19. században és a 19–20. század fordulóján:

– a 19. századi olasz opera;
– jelenetszerkesztés, ária– és egyéb zártzám–típusok, irodalmi témaválasztás, műfaji jellegzetességek a 19. századi olasz operában; a verizmus;
– Verdi és Puccini művészete;
– Wagner művészetének jelentősége a 19. század zenéjében; az új zenedráma–koncepció: harmóniai és formai újítások, a vezérmotívum–technika, történelem és mitológia egy–egy opera tükrében;
– Muszorgszkij operái: az orosz történelem az operaszínpadon, népzenei hatások és zenedráma;
– a 19. századi magyar opera: Erkel.

Ismerkedés a századforduló és a 20. század első felének főbb zenei stílusirányzataival, jelentősebb mestereivel:

– A különböző stílusirányzatok (impresszionizmus neoklasszicizmus, expresszionizmus, szeriálizmus) sajátosságai, zenei eszközei, az ezeket képviselő mesterek alkotókorszakai, orientációinak fő vonásai a következő mesterek életművében:

– Debussy, Ravel, Satie,

– Mahler, Schönberg, Webern, Berg,

– Stravinsky, Prokofjev, Sosztakovics,

– Janáček;

– a népzene mint stílus elem a 20. század első felében;

– a jazz mint stílus elem a 20. század első felében (a jazz történelmi és stílári gyökerei);

– a hagyományos tonalitás felbomlása (pentatónia, modális hangsorok, egészhangú skála, modell–skálák, bitonalitás, politonalitás, dodekafónia);

– az egyes zenei stílusirányzatok jellemző sajátosságait komplexen reprezentáló művek részletesebb elemzése, megismerése.

Bartók és Kodály művészete:

– életpályáik ismertetése;

– a népzene Bartók és Kodály életművében; a népzene kutatás; a népdalfeldolgozások különböző formái;

– legkiemelkedőbb alkotásaik részletesebb megismertetése.

Bartók és Kodály kortársai és az utánuk következő generáció:

– Dohnányi Ernő, Weiner Leó, Lajtha László, Szervánszky Endre, Veress Sándor, Járdányi Pál, Kósa György.

Bevezetés a magyar, az európai és az amerikai kortárs zenébe:

– Kurtág György, Ligeti György, Szöllősy András, Ránki György, Farkas Ferenc, Durkó Zsolt, Balassa Sándor, Bozay Attila;

– a 70–80–as évek magyar avantgarde zeneszerzői: Jeney Zoltán, Sárosi László, Vidovszky László, Dukay Barnabás;

– John Cage, Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen, Steve Reich, Philip Glass;

– a háború utáni zene stílusirányzatainak (szerializmus, elektronikus zene, minimal–zene, posztmodern, computer–zene) szemléltetése a kiválasztott zeneműveken.

Tájékozódás a mai jazz, a rock, a filmzene és az alternatív zenei irányzatok (performance, world music stb.) világában.

Követelmény

A tanulók mutassanak kellő tájékozottságot a feldolgozott zenetörténet stíluskorszakok időrendjében.

Ismerjék fel az adott zenei korszak jellemző zenei példáit, a feldolgozott művek jellegzetes tematikus részleteit.

Tudják definiálni és konkrét példákkal megvilágítani az adott stíluskorszakokhoz, műfajokhoz, művekhez, formaegységekhez szorosan kapcsolódó szakkifejezéseket.

Tudjanak eligazodni a megismert korszakok szerteágazó zenei sajátosságaiban, a társművészetek idevonatkozó legfőbb stílári jelenségeiben.

– Az ókori, középkori, és reneszánsz zenéhez kapcsolódó lexikális és műfaji ismeretek, a meghallgatott és elemzett zenei szemelvények aktív ismerete (felismerés, elemzés).

A barokk korszakhoz kapcsolódó lexikális és műfaji ismeretek, a meghallgatott és elemzett zenei szemelvények aktív ismerete (felismerés, elemzés).

A bécsi klasszikához, valamint a korai romantikához kapcsolódó lexikális és műfaji ismeretek, a meghallgatott és elemzett zenei szemelvények aktív ismerete (felismerés, elemzés).

A romantika zenéjéhez és zeneszerzői életutakhoz kapcsolódó lexikális és műfaji ismeretek, a meghallgatott zeneművek és elemzett zenei szemelvények aktív ismerete (felismerés, elemzés).

A 19. századi olasz, német, magyar és orosz operához kapcsolódó lexikális és műfaji ismeretek, a meghallgatott és elemzett zenei szemelvények aktív ismerete (felismerés, elemzés).

Bartók és Kodály művészetéhez és a kortárs zenéhez kapcsolódó lexikális és műfaji ismeretek, a meghallgatott és elemzett zenei szemelvények aktív ismerete (felismerés, elemzés).

Év végi vizsga ajánlott anyaga

– Összefoglaló óra

Ajánlott tananyag

Szabolcsi Bence: A zene története. Az őskortól a 19. század végéig. Budapest: Zeneműkiadó, 1974.

Kelemen Imre: A zene története 1750–ig. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.

Darvas Gábor: A totemzenétől a hegedűversenyig. Budapest: Zeneműkiadó, 1977.

Régi muzsika kertje. Kétezer év irodalmából összeválogatta Szabolcsi Bence. Budapest: Zeneműkiadó, 1957.

Szőke Péter: A zene eredete és három világa. Budapest: Magvető, 1982.

Művészetismeret – Zenetörténet. Őskor, ókor. A szöveggyűjteményt szerkesztette: Kovács Brigitta. Az Alternatív Közgazdasági Gimnázium tankönyve. Budapest, 1991.

Dobszay László: A gregorián ének kézikönyve. Budapest: Editio Musica, 1993.

Rajeczky Benjamin: Mi a gregorián? Budapest: Zeneműkiadó, 1981.

Escigno, E. – Garavaglia, R.: A keresztény és világi ének a középkorban. Budapest: Zeneműkiadó, 1987.

Orsell, Cesare: A madrigál és a velencei iskola. Budapest: Zeneműkiadó, 1986.

Palisca, Claude V.: Barokk zene. Budapest: Zeneműkiadó, 1976.

Lise, G. – E. Rescigno: A 18. századi opera Scarlattitól Mozartig. Budapest: Zeneműkiadó, 1986.

Barna István: Georg Friedrich Händel életének krónikája. Budapest: Zeneműkiadó, 1977.

Wolff, Christoph: A Bach–család. (Grove monográfiák) Budapest: Zeneműkiadó, 1989.

Rosen, Charles: A klasszikus stílus. Haydn, Mozart, Beethoven. Budapest: Zeneműkiadó, 1977.

Somfai László: Joseph Haydn zongoraszonátái. Budapest: Zeneműkiadó, 1979.

Sadie, Stanley: Mozart. (Grove monográfiák) Budapest: Zeneműkiadó, 1987.

Parouty, Michel: Mozart, az Isten kegyeltje. Budapest: Park Könyvkiadó, 1991.

Kerman, Joseph – Alan Tyson: Beethoven. (Grove monográfiák) Budapest: Zeneműkiadó, 1986.

Szabolcsi Bence: Beethoven. Művész és műalkotás két korszak határán. Budapest: Gondolat, 1960

Bartha Dénes: Beethoven és kilenc szimfóniája. Budapest: Zeneműkiadó, 1975.

Dobák Pál: A romantikus zene története. Budapest: Tankönyvkiadó, 1983.

Erdélyi Miklós: Schubert. Budapest: Gondolat, 1979.

Schubert kalauz. (Szerkesztette Gábor Ágnes) Budapest: Zeneműkiadó, 1981.

Fischer–Dieskau, Dietrich: A Schubert–dalok nyomában. Budapest: Gondolat, 1975.

Frank Oszkár: A romantikus zene műhelytitkai. Schubert–dalok. Budapest: Akkord Kiadó, 1994.

Walker, Alan: Liszt Ferenc 1. A virtuóz évek. 1811–1847. Budapest: Zeneműkiadó, 1986.
Walker, Alan: Liszt Ferenc 2. A weimari évek. 1848–1861. Editio Musica, Budapest 1994.
Hamburger Klára: Liszt kalauz. Budapest: Zeneműkiadó, 1986.
Deathridge, John – Carl Dahlhaus: Wagner (Grove monográfiák) Budapest: Zeneműkiadó, 1988.
Rappl, Erich: Wagner operakalauz. Budapest: Zeneműkiadó, 1976.
Walter, Bruno: Mahler. Budapest: Gondolat, 1981.
Batta András: Richard Strauss. Budapest: Gondolat, 1984.
Debussy, Claude: Croche úr, a műkedvelők réme. Budapest: Zeneműkiadó, 1959.
Petrovics Emil: Ravel. Budapest: Gondolat, 1982.
Salzman, Eric: A 20. század zenéje. Budapest: Zeneműkiadó, 1980.
Fábián Imre: A huszadik század zenéje. Budapest: Gondolat, 1966.
Kókai Rezső – Fábián Imre: Századunk zenéje. Budapest: Gondolat, 1967.
Miért szép századunk zenéje? Szerkesztette Kroó György. Budapest: Gondolat, 1974.
Miért szép századunk operája? Szerkesztette Várnai Péter. Budapest: Gondolat, 1979.
Kroó György: Bartók–kalauz. Budapest: Zeneműkiadó, 1980.
Somfai László: 18 Bartók tanulmány. Budapest: Zeneműkiadó, 1981.
Breuer János: Fejezetek Lajtha Lászlóról. Budapest: Editio Musica, 1992.
Kovács Sándor: Bartók Béla. Budapest: Mágus Kiadó, 1995.
Kecskeméti István: A zeneszerző Kodály. Kecskemét: Kodály Intézet, 1986.
White, Eric Walter: Benjamin Britten élete és operái. Budapest: Zeneműkiadó, 1978.
White, Eric Walter: Stravinsky: A zeneszerző és művei. Budapest: Zeneműkiadó, 1976.
Szöllősy András: Honegger. Budapest: Gondolat, 1980.

A művészeti alapvizsga követelményei

A vizsga részei
Írásbeli vizsga

A vizsga tantárgya és időtartama
Zenetörténet–zeneirodalom
Az írásbeli vizsga időtartama minimum 45 perc.

A vizsga tartalma
Írásbeli vizsga
A vizsga feladatait az iskola választja ki a helyi pedagógiai program alapján.

Teszt kérdések a zenei ismeretek köréből a feldolgozott tematika / korstílus / zenetörténeti korszak főbb tendenciáinak, stíláriis jelenségeinek, mestereinek, műfajainak, alkotásainak ismeretére, elemzésére vonatkozó témában.
Zenefelismerés előre meghatározott szempontok alapján: korszak, előadó apparátus, műfaj.
Az írásbeli vizsgához ajánlott feladatlap készítése.

A vizsga értékelése

Az írásbeli vizsga értékelése
– teszt: a kérdésekre adott rövid, lényegi, a megértésre utaló egyszerű válasz; fogalmazásmód, helyesírás;

A tananyag feldolgozásához szükséges kötelező (minimális) taneszközök

Jó minőségű és felhangolt zongora vagy pianó. Hangjegytábla, szemléltető anyagok, ritmushangszerek
Megfelelő minőségű audio–vizuális berendezés (magnetofon, DVD, CD–lejátszó)
A stíluskorszakokat megfelelően bemutató, kellő számú és minőségű hangfelvétel, kotta, zenei szakkönyv.